

چکیده: مقاله‌های دومین همایش ملی نظریه و نقد ادبی در ایران: نشانه‌شناسی

ادبیات

انجمن علمی نقد ادبی ایران، گروه زبان فرانسه دانشگاه تربیت مدرس

دکتر حمیدرضا شعیری

اعظم نضی

سلمان بصایری

زیب نورپور جوینیاری

۲۵۰ نسخه

زمستان ۱۳۹۰

انجمن علمی نقد ادبی ایران

موضوع:

یوگورگورکنندگان:

با نظارت:

ویراستار:

طرح جلد:

صفحه‌آرا:

شمارگان:

تاریخ انتشار:

ناشر:

ساختار علمی و اجرایی دومین همایش ملی نظریه و نقد ادبی در ایران:
نشانه‌شناسی ادبیات
تهران ۱۱ اسفندماه ۱۳۹۰

دبیر علمی همایش: دکتر حمیدرضا شعیری
دبیر اجرایی همایش: مجید رحیمی جعفری

خبرنامه: حسن گوهرپور

مسئول بخش دبیرخانه: زینب نورپور جویباری

مسئول بخش پشتیبانی، رفاهی، تدارکات و امور مالی: ذبیح‌الله آزادی
همکاران: علی‌اصغر اکبری، عباس قاسمی، کامل قاسمی

مسئول بخش روابط عمومی: فاطمه اکبری، سارا کنگانی

فراخوان

دومین همایش ملی نظریه و نقد ادبی در ایران: نشانه‌شناسی ادبیات

ادبیات به دلیل تنوع موضوع و کاربرد وسیع و پیچیده نشانه‌ها، جست‌وجویی پیوسته درون زبان است. این جست‌وجو که قادر به تغییر مسیر زبان و خلق مسیر جدیدی در آن است، نه تنها از طریق به کارگیری نشانه‌ها، بلکه به واسطه فرایندی کردن آن‌ها در نتیجه عملیات نشانه-معنایی (سمیوزیس) که گفته‌پردازی مسئول تحقق آن است، صورت می‌گیرد. دغدغه ادبیات فقط متقاعد کردن و ایجاد باور قطعی نسبت به نشانه‌ای که تولید یا بازآفرینی می‌کند نیست؛ بلکه ادبیات در پی وارونه کردن نشانه‌ها نیز است تا به این ترتیب، نسبت به آن‌ها تردید ایجاد کند. گفتمان ادبی از واقعیت تا تردید در نوسان است. بی‌شک، مطالعه چنین گفتمانی نیازمند نظریه و ابزار مناسبی است.

نشانه‌شناسی از یک سو به نظریه‌پردازی در مورد فرایند پیچیده گفتمان‌های ادبی مبادرت ورزیده، از سوی دیگر روش مناسبی برای نقد، تحلیل و بررسی متون ادبی جهت کشف سازوکارهای تولید معنا در آن‌هاست. چگونه علم نشانه‌شناسی به عنوان علمی که عهده‌دار بررسی جریان تولید و دریافت نشانه‌هاست، می‌تواند با رویکردهای متفاوت ساختاری، پساساختاری، بلاغی، فرهنگی، بینامتنی، بینارسانه‌ای، زبان‌شناختی و گفتمانی به مطالعه ادبیات بپردازد؟ چگونه فرایند نشانه-معناشناختی به خوانشگر متن ادبی کمک می‌کند تا کارکردهای بسیار متنوع ادبی از قبیل کنشی، استعاره‌ای، عاطفی، شناختی، زیبایی‌شناختی، حسی-ادراکی، پدیداری، فرهنگی، اتیک، اگزیستانسیالیستی، ایدئولوژیک و غیره را کشف کند و به عنوان الگوی مطالعه ادبی ارائه دهد؟ هدف از برگزاری همایش نشانه‌شناسی ادبیات، تلاش جهت پاسخ به این پرسش‌هاست.

تحلیل نشانه - معناشناختی شعر «عقاب» خانلری

فریده داودی مقدم*

شعر زیبای «عقاب» از دکتر نائل خانلری، شعری روایت‌محور است که کنشی را در مرکز خویش قرار می‌دهد. این شعر بر نظام گفتمان روایی استوار است که هدف اصلی آن، تغییر وضعیت اولیه یا نابسامان به وضعیتی ثانویه یا سامان‌یافته است.

در ابتدا و میانه داستان دو نظام گفتمانی تجویزی و القایی یا تعاملی شناختی وجود دارد. در آغاز داستان، احساس مرگ و دور شدن ایام جوانی و غم ناشی از این احساس، عقاب را به کنش وامی‌دارد. در ادامه، از آنجا که کنش تابع گفت‌وگوی تعاملی جهت القا و متقاعدسازی میان زاغ و عقاب می‌شود، فرایند القایی رخ می‌دهد و دو نظام ارزشی شکل می‌گیرد که از چالش میان آن‌ها، پویایی معنایی گفتمان تأمین می‌شود و به یک نظام نشی می‌انجامد که بر اساس دو ارزش گستره‌ای و فشارهای قابل تبیین است.

بنابراین، این پژوهش ضمن تحلیل دو نوع نظام گفتمانی تجویزی و القایی در شعر «عقاب»، به بررسی این متن از دیدگاه نظریات تقابلی گرمس و مربع‌معنا و گذر از مربع‌معنایی به مربع‌تنشی می‌پردازد و در پی پاسخ دادن به این پرسش است: شعر روایی فارسی تا چه حد ظرفیت تحلیل نظام‌های گفتمانی را داراست؟
واژه‌های کلیدی: نشانه - معناشناسی، گفتمان روایی، نظام تجویزی، نظام القایی، شعر «عقاب»، خانلری، زاغ.

* استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شامد، fdavoudy@gmail.com

* استادیار و

** استادیار و